

ACC. N:R M. 13559: 1-18.

Landskap: *Västergötland* Upptecknare: *Arvid Johansson, Glad*  
Härad: *Kind* Berättare: *uppteckn. med flera personer;  
recept. bladens bakside!*  
Socken: *Ö. Frölunda* Berättarens yrke:  
Uppteckningsår: *1955* { Uppt.o.ber.  
Född år *1902* i *Östra Frölunda*

FOLKLIVS-  
ARKIVET  
LUND

*Födsämnar och födsömnar. s. 1-18.*

*LuF 74.*

L. U. F. 74 Födoämnen och fördomar.

Frusky och matvilja mot vissa födoämnen och maträtter, torde finnas många och skilda orsaker till.

En orsak, som förr var ganska allmän var väl, att barnen under sina uppväxtår, fick äta en viss sorts mat, kanske varje måltid, i varje fall för ofta. De tröttnade då på detta, och som vuxna, när de hade fått möjlighet till annan och mera omväxlande föda, fäukte de <sup>(med)</sup> frusky liuboka, på denna vissa maträtt.

Det var ett stående uttryck här förr, att om en person som ej åt en viss föda, "blett åt då". Detta "ät" måste väl uttydas "frusky". För övrigt är det väl med detta, som så mycket annat i livet, ganska individiskt.

Jag känner två gamla bröder, som i sin barndom, vid vissa tillfällen fick äta så mycket åt de ville, det fanns nämligen vid deras hem ett rådjurske. Den ene av dem har sedan, som vuxen aldrig ätit någon åt. Den andra däremot, här ätit och tycker det är gott.

Min moder använder aldrig socker till kaffe, äter icke sylt av något slag, sockrar aldrig gröt o. d.

Hon äter icke färska jordgubbar, kallon äter hon. När jag frågar henne varför hon icke vill ha socker säger hon att det icke smakar, någon annan förklaring kan jag icke få. Jag har en moker, som aldrig ätit något könskött. Hon hade en verklig avsky för detta. Men varför, är svårt att få en förklaring av. En gång frågade jag henne om anledningen till att hon ej åt könskött.

"Nä bevarare min väls". "Skulle när få me le å äta då, så vet ja då inte va dum, skulle göra mä me."

En min bröder har en flicka i 8 års åldern, som ofta brukar vara här i mitt hem. Hon äter ingenting, som hon icke förut någon gång har ätit. Går lyckor jag detta är mycket märkvärdigt, när vi andra vid bordet, äter av samma maträtt, ändå är det möjligt att få henne till att smaka.

Jag tycker detta är märkvärdigt av ett barn,  
Det är ju den tid då man velgignigt vill försöka  
auling, vad man ser att de äldre gör. Det går  
varken att locka, eller tvinga henne, så hennes  
kost blir ganska ensidig. En suedmästare, som är  
granne till mig, vill icke ha några fina kakor till  
kaffedryck, och absolut icke färd, eller finare ba-  
kelser. Vanligt rent vetebröd är det enda, men  
hemma hos sig själv, äter han alldrig aumat än  
svärgås, som kaffebörl. Ja detta var bara några  
exempel ur min närmaste omgivning. Men själva  
orsaken är ganska svårt att bedöma. Det finns  
många sådana fall, som jag skulle kunna berätta,  
men när man icke kan få fram själva källan till or-  
saken, tycker jag det ej har något värde. Till sist  
vill jag berätta, en sann historia om en man i Mår-  
skallen, som ej äter karegrynsgröt. Senna man, som  
haft många, kommunala förhörmingsdyrag, kom en

dag till pastoratets kyrkoherde. Kyrkoherdefamiljen  
satt till bords och åt grötfrukost, kyrkoherden  
inbjöd honom att delta i måltiden. Han tacka-  
de nej, med motiveringen: "Gröt har jag icke ätit  
sen jag blev så stor, att jag har kunnat freda mig  
själv."

Swamp! Den tid som swamp, rävnats eller ränsats  
som nutryttig av folk i allmänhet, är så långt  
fickbaks i tiden. Något människt folde det ej  
varigt förrän 1910-15 och mera allmänt, ej förrän  
början av 1930 talet. Som jag fört nämt hade min  
moder plats i slutet av 1800 talet på två henggärdar  
här i socknen. Hon säger att hon med säkerhet minns  
att det icke förekom någon swamp av någon sort.  
De swampar som förekommer här är: Murklor, kau-  
farelles, kail johans swamp. Den gamla benäm-  
ningen på all swamp var "sopp". Hushållens och  
böndernas inställning till swamp, var ganska olika.

Det var herrskapen, som började att till föda använda svamp. Bröderna och allmänheten bland folket för övrigt, ansåg att detta var en för fin maträtt. De hade väl också, läst mindre om svampens värde, som föda. De ansåg också att det blev för lite mat av svamp, var tidsödande att gå och plocka den, "här har aldrig varit särskilt gott om matnyttig svamp". Det får ju också tid att tillreda svamp, gör så många ingredienser innan den är färdig föda. För en bondhustru eller arbetarhustru i början av 1900 talet var detta för tidsödande. Manfolket befattade sig då aldrig med något i matväg. Om en bonde eller en arbetare så, gått till skogen för att plocka svamp, hade han minst anses för tokig. Finns det många bland allmänheten, som inte har någon befattning med svamp. Skillnaden mellan herrskapsfolk och de бедare lagren, är mindre nu än för. Svampen har

fäst sina dyrkare bland alla samhällslager. Men  
många fins, helst bland de äldre, som aldrig ätit  
någon svamp. Någon svamp för försälkning har ic-  
ke plockats här. I så fall har det varit barn, som  
plockat murklor och kantareller och sålt till per-  
soner, som de vetat velat ha dem, och som ej haft  
tid att plocka dem själva. Propaganda för svamp  
känndom har förekommit. Den första propaga-  
nda hade tidningarna. Pfforsbladet var en av  
de första tidningar, som hade svampkarta, utmär-  
kande, ätliga och icke ätliga svampar. I skolan  
förekom ingen propaganda, i varje fall icke när  
jag gick i skolan. Propaganda i skolan torde  
icke ha förekommit förrän omkring 1930-talet, då  
obligatoriska folkskolekurser för flickor blev  
allmänt. Precis tidpunkten när svamp började  
användas, går nog ej att precisera. Det kan ju  
länkas att det funnits någon, som börjat tidigt.

ACC. N:R M. 13559:7.

FOLKLIVS-  
ARKIVET  
LUND

Före 1910-15 var det med säkerhet, ej många här på orten, som ätit svamp, som jag föint nämt var det 1930 talet, som det började bli mera allmänt.

7.

Från början saltades svampen, eller torrades. Den lades också i mjölk, mjölkhiunnan eller gräddhiunnan, som bildades över densamma fick ej vidröras. Senare tids förvaringsmetod är det mästa konservering. Under nödår i äldre tid var väl icke svamp känd, som människoföda och föres med säkerhet ej använts, varken till bröd eller blandning med någon annan föda. Skall man hänföra första världskrigets år till nödår, då har frågan om nödföda ett rätt berättigande. Det var dessa år, som den egentliga stora allmänna propagandan för svampen som föda skedde. Motviljan att äta svamp, är väl av olika orsaker och detta liksom, vad det gäller annan föda, ganska individuellt.



Innan en mera allmän propaganda förestodmit,  
kände icke allmänheten <sup>icke</sup> till, vilka svampsorter,  
som var giftiga, eller icke. På denna orsak  
vågade man ej och kunde ju ej heller äta svamp.  
En bidragande orsak till motviljan att äta  
svamp, borde också ha varit, de ofta förekommande  
de tidningsnotiserna, angående lidnings-  
personer, som blivit sjuka ja till och med av-  
lidit efter förtäring av svamp. En annan  
orsak var bristande kännedom om tillrednings-  
sätt. Många misslyckades säkert med detta, och  
fick liurett många, ej så smakfulla rätter  
meris. Det fins väl knappast någon person  
som är allätare, det fins säkert någon maträst  
som han eller hon, av en, eller annan anled-  
ning ej vill ha. Svamp fickör ännu i dag den  
fjeda, som många har motvilja mot, jag känner  
många, som på inga viskar äter svamp.

21.  
Kor som åt svamp, inverksade icke menligt på  
myöcket, utan tvärtom, antogs det som nyttigt  
om det fanns gott om svamp å skogsbetena. Det  
fanns för i skogarna, en viss sorts svamp, dess rätta  
namn känner jag ej, här på orten kallades den  
"kor-svamp". Dessa svamp var mycket outtyckt av dy-  
ren och de befann sig väl av att äta den. Den  
giftiga flugsvampen ätes ej av djur. Som läke-  
medel mot sår användes en sorts svamp, jag  
vet ej dess rätta namn, i min barndom kallades  
den för "fesesvamp". Den är grön till färgen när  
den växer upp, när den mognar blir den brun-  
svart. Den ryker, som råvild, om man kramar  
den, den är alldeles torr. Dessa svamp användes  
mycket förr, som blöstillande medel. På hös-  
ten när den var mogen plockades den och förvarades  
för kommande behov. Till såpa eller fräcke, torde  
svamp icke ha använts här på orten.

Frågan om svamphuggare blir obessvarad från denna orten, något sådant har aldrig förekommit här.

Häst! Vem som var den förste på orten som åt hästkött vet jag ej, och jag tror icke det finns någon, som vet det. Jag tror ej heller att den personen här på orten, som åt hästkött, eller som var den förste, visste att det var hästkött, som han åt. Någon särskild propaganda för hästkött har icke förekommit. Denna propaganda, har nog charkuteristerna skött om. Några hästmiddagar, som propaganda, har aldrig varit anordnat här. Hästkött i rå form, antia kokt eller stekt, förekom nog icke att någon åt, det gör det nog icke heller icke i dag. Jag har frågat i en lanthandel här, som också har charkuteri. Den svarade att det aldrig förekommer att någon frågar efter hästkött i rå form.

Den tid, som det började att komma charkuteri  
varar hit till orten äts med säkerhet det första  
hästkötlet. Tröskad medvurst användes ju höst-  
kött, i denna form äts nog det första hästkötlet  
här på orten. Många tyckte att denna röskade  
korv var god, men när det blev känt att det  
var hästkött, korven fick nämligen benämning-  
ingen "hästakorv". Var det många, som för  
lång tid framåt ej åt den. Men idag går väl  
det mesta hästkötlet, som färdig charkuteri vara,  
i form av korv hamburgerkött m m. Om det var  
bönder eller herrar, som började att äta häst-  
kött vet jag ej bestämt, men tror att det var herrar.  
Varför man inte ville äta hästkött, var väl så  
som mycket annat en färdom. Med andra ord  
en tradition, som ingen ville vara först att  
bryta. Innan någon annan behandlingsmetod  
än, koka eller steka var känd, var det nog

FOLKLIVS-  
ARKIVET  
LUND

//.

ej så smaktligt. För när en häst skulle slaktas  
här på orten, var det ingen av de vanliga hem-  
slaktarna, som gjorde det. Till detta anlitas  
kringflackande folk, i regel fattare, eller folk  
av fattarsläkt. De kallades för "rackare"  
"flåare" "flåbure" "flåttare" m.m. Det ansågs  
nämnligen, som mycket vanhedrande att få  
befallning med slaktning av hästar. Dessa rack-  
are, som de vanligt kallades, fick köpa hästen  
för att slakta den. Trettio kronor var vid ett  
vanligt pris för en slakthäst. Jag har frågat  
många om de visste, om dessa rackare åt  
hästköttet, men det vet de inte riktigt.

Brytningstiden var som rugår ansvärning av  
hästkött, som människoföda blev hård. De vanliga  
slaktarna nekade att slakta en häst. De som bör-  
jade bryta mot denna fördom, ansåg att de var  
barnsliga, som ansåg det mera vanhedrande att

döda en häst, än ett annat djur. De utav vanliga människor, som tog befattning med hästslakt under denna tid, blev gärna vid dåmpliga tillfällen kallade vid sina föregångares <sup>smek</sup> namn. Hur allvarligt många såg på denna sak, vill jag belysa med följande sanningssynda skildring, som min fader berättat. Min fader hade råen 1890-93 anläggning i en mindre gård här i E. Trölunda, som heter Bagaregården. Däravande rågaran Johan Johansson var en väl ansedd bonde, han var också släktsinnig. På en granngård, som heter Lerbäcksbyn och som då ägdes av herrskapens folk, skulle en häst slaktas. De ville icke anlita någon av de s. k. rackarna till att göra det, de bad bland andra derinne Johan Johansson om hjälp. Han ville inte på något vis ta befattning med detta, han hade nog inte så starka fördomar mot det självt, men han visste hur han redan skulle bli ansedd i bygden. Han ville inte heller neka sina grannar denna tjänst.

helt, som det var herrskapsfolk. För hans anseende i bygden hade det vist ingen männisvärd betydelse.

Orsaken till detta torde varit, att det var ett säll, ansett herrskapsfolk, som lätit slakta hästen, de var också föregångare på andra muraden på orten.

Väre blev det för honom med släktingar, som han hade i Halland. De kom en gång till honom på besök, de visste på förhand att han hjälpte till med ett hästslakt. De gjorde grava anmärkningar och frågade bland annat, om han fått det så dåligt ställt, att han behövde taga förhjänsen från rackarna. Johan Johansson hade en god humor, när de ätit middag sade Johansson. Nå, jag tror hästkötlet smakade gott. Då svarade den ene av släktingarna upp och Johansson fick med "ed" bydelse, att det inte var något hästköt de ätit, det var det heller inte.

Tyvärr minns jag ej, om jag berättade, om de på Lerbäcksbym tog vara på köttet, liksom från ett nötslakt eller ej. Jo så fall har de säkerligen fört orten

Kalv! Någon särskild utpräglad mohilja tiksom  
mot höstkött eller svamp har nog inte funnits mot  
att äta kalvkött, så här mera allmänt. Induriducet  
fins det ju alltid personer med mohilja, för det ska  
eller andra slaget av föda. Vad beträffar kalv, spädkalv  
alltså, tror jag själv att mohiljan är större nu  
än förr. I min barndom sålde, slaktades många kalvar  
ä de större gärdarna, när de var 3-4 dagar gamla.  
De austädda "staterna" fick köpa dessa, jag tror ingen  
i dag skulle köpa detta kalvkött. Staterna, som dessa  
tid hade det <sup>alltså</sup> ekonomiskt ställt, åt det gärna, det smaka  
kade heller inte dåligt, men var väldigt löst, koket  
blev det, som gelé. Det blev en väldig skillnad nu  
en kalv blev <sup>en</sup> ~~2-3~~ 12-14 dagar gammal. Nu sedan  
många år har väl inte spädkalv kött så utfärdt, som  
ni vara. Här på orten säljes ej kalvarna nu, förvän  
de är en 8-10-12 veckor gamla, som gödkalv alltså.  
På orten där kalvar säljes, som späda, jag tror



att så göres i Skåne och Skaraborgslän, gör  
väl karakteristerna kallasylta m.m. av dem.  
Motviljan för att äta detta späda kött, var nog mest  
det, att det ansågs för spätt, som uttrycket hette,  
det ansågs ej vara så näringsfukt. Slaktningen  
av sådana späda kalvar utfördes ej av några  
särskilda personer, vem som var kunnig med slaktning  
utförde det. De slaktades ej på något särskilt sätt  
utan, som vanligt. Köttet från friska djur, eller  
från sådana, som skadats äts väl ut. Köttet från  
sjuka djur, var beroende av sjukdomen. I vissa fall  
kokades köttet till grisar, i vissa fall gräddes de  
helt ner. Getter har här ej funnits så mycket på orten, men  
däremot får. På varje bondgård fanns får och även fosträl-  
lena. Lammen slaktades alltid medan de var små, de  
födas på våren och de som ej skulle bli avlsdjur  
slaktades på hösten. Någon annän motvilja att äta  
detta lammkött fanns nog inte.

Vilt har använts i hus hållen, icke så där allmänt, för det var ju icke alla, som hade tillgång till det. Gäddor och öre fångades i äldre tid med snaror o. d. i senare tid skjutts. Likadant med karar. Vildkaminer torde aldrig ha funnits här. Någon allmän eller särskild mohwiga, att äta kött från vilda fåglar och djur, torde inte ha funnits. Trots detta fanns för och även nu, personer som aldrig ätit vilt. Detta beror väl i första hand på att det inte är eller har varit alla, som försökt sig på fågeln, eller att ~~skjuta~~ sådana djur. I hem där det var brukligt att fånga vilt, och barnen redan från tidig ålder, blivit vana vid detta kött, anses det som en delikatess. Andra som icke från barnsben är vana vid det vildas särskilda smak, gillar det inte lika det. Individuellt finns i detta fall, såväl som nästan ~~om~~ all föda mohvighet.

Hörs och furrar har nyttas, och göres fortfarande.  
Slakt av hörs och övrigt fjäderfä, tillgick så, att  
man med en axa ~~högge~~ hurrudet av. Sedan man  
fångat djuret, höls dess vingar och ben samman.  
Halsen lades mot en hugghubb, sedan högs hurrudet  
av, sedan höls djuret, med halsen nedåt tills blodet  
runnit av. Detta sätt praktiserar fröken, åtminstone  
nu ännu i dag. Ett nytt sätt är numera, att  
med ett par fingrar som djurets hals, med en viss  
brytning knäcka halsen, vid större hörsgårdar till-  
ämpas numera alltid denna metod. Makrell, för  
var motviljan ganska allmän mot att äta denna fisk.  
Motiveringen för detta var, att den var "människoätare".  
Näbbgäddan har inte något männsvärt salufäkt här.  
Sj, s, sövratens, men havsålen, ansågs tillhöra  
"asdjuren", alltså den ansågs äta såväl döda  
djur, som människor. Spinn finns det många, som  
har avsky, för dessa båda fiskar, med samma motivering.